

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.96

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Белікова А.О.,
студентка

Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто представницьку діяльність прокурора в цивільному судочинстві. Визначена правова природа поняття представництва та роль прокурора, який виконує конституційну функцію представництва інтересів громадянина в суді, а також окреслено проблемні питання і запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: прокурор, функція представництва, цивільне судочинство, захист інтересів громадянина або держави в суді.

Белікова А.О. / ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ПРЕДСТАВИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОКУРОРА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина.

В статье рассмотрена представительская деятельность прокурора в гражданском судопроизводстве. Определена правовая природа понятия представительства и роль прокурора, который выполняет конституционную функцию представительства интересов гражданина в суде, а также выделены проблемные вопросы и предложены пути их решения.

Ключевые слова: прокурор, функция представительства, гражданское судопроизводство, защита интересов гражданина или государства в суде.

Belikova A.O. / LEGAL NATURE REPRESENTATIVE ACTIVITY OF THE PROSECUTOR IN CIVIL LITIGATION / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

This article describes the representative activities of the prosecutor in civil proceedings. It defines the legal nature of the concept of representation and the role of the prosecutor, which performs the function of the constitutional representation of the interests of the citizen in court, and also highlights the problematic issues and ways to resolve them.

Prosecutor – is a special subject of representation in court, his participation in the civil, economic, administrative, criminal proceedings and enforcement proceedings is stipulated by the need to implement the constitutional functions of representing the interests of the citizen or the State. Law of Ukraine «On Prosecution» (v. 23) from 14 October 2014 defined a clear base of representing the interests of the citizen in court – it is his own inadequacy to protect their violated or disputed rights or realize procedural powers because of failure to reach adulthood, incapacity or diminished capacity.

However, the Law determined the following forms of representation: an appeal to the court; entry into the case, brought under the claim of others; review of initiation of judicial decisions; participate in the proceedings; filing a civil action in criminal proceedings; participation in enforcement proceedings in a case where the prosecutor acting in court for the interests of the citizen or the State.

The article provides comparative characteristics of both the activities of the prosecution of the United States and Great Britain, and particularly drew attention to the prosecutor's representative function.

Key words: attorney, function representation, civil proceedings, protect the interests of the citizen or the State in court.

Вступ. Відповідно до статті 121 Конституції України [1] прокуратура становить єдину систему, на яку покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом.

Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді згідно зі ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» [2] полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом.

Отже, представляючи в суді інтереси громадянина або держави, прокурор реалізує конституційну функцію захисту прав та інтересів громадянина або держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Представницька діяльність прокурора була предметом наукових досліджень та праць М.В. Руденка, М.І. Мичка, О.Р. Михайленка, М.М. Говорухи, Л.М. Давиденка, В.Й. Сапункова, М.В. Косюти, Т.О. Дунаса та інших вчених. Однак інститут представництва інтересів громадянина в цивільному

процесі залишається ще малодослідженим і потребує подальшого розвитку.

Мета статі полягає у з'ясуванні пов'язаних із цим проблемних питань та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. 5 листопада 1991 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про прокуратуру України» [3], і з цього часу почався розвиток інституту представництва. Вказаний Закон поклав на органи прокуратури, поряд з іншими функціями, функцію представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, встановлених законом (ст. 36-1 у Законі України «Про прокуратуру»). У подальшому функція представництва знайшла своє втілення у новому Законі України «Про прокуратуру» (ст. 23) від 14 жовтня 2014 року.

Вивчаючи питання представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді перш за все необхідно з'ясувати природу самого поняття «представництво» в діяльності органів прокуратури.

В юридичній літературі існують різні погляди стосовно представницької діяльності прокурора. Деякі вчені визначають представництво прокурором інтересів громадянина або держави як один з видів представництва в суді, інші відносять його виключно до процесуальної діяльності прокурора.

Так, С. Фурса вбачає прокурора-представника серед законних представників [4, с. 70].

На думку С. Бичкової, представництво – це процесуальна діяльність особи (представника) в межах наданих їй повноважень, спрямованих на захист суб'єктивних прав, свобод та інтересів іншої особи, яка бере участь у справі від імені та в інтересах останньої [5, с. 62].

М. Руденко і В. Глаговський під прокурорським представництвом визначають процесуальну діяльність прокурора, спрямовану на захист суб'єктивних прав і тих, що охороняються законом, інтересів, шляхом порушення в передбачених законом випадках судової діяльності, підтримання в суді позовної вимоги (заяви) з метою встановлення істини у справі, участь у касаційному і наглядовому перегляді справ і в процесі виконання судових рішень [6, с. 63].

Більш детальну характеристику прокурорського представництва надає Л. Давиденко, який зазначає, що ця діяльність прокурора поєднана з його участю в судовому розгляді цивільних, господарських справ і справ про адміністративні правопорушення з метою захисту прав і законних інтересів окремої особи, громадян, держави, а також підготовкою й направленням до суду заяв та інших матеріалів, застосуванням інших дій щодо відновлення порушеного права окремої особи, громадян, держави [7, с. 43–44].

На погляд В. Сапункова, взагалі, представництво прокурором є офіційним представництвом, заснованим безпосередньо на Конституції України [8, с. 69].

Таку позицію підтримує М. Руденко, який зазначає, що останніми роками з'явилися нові підходи до розуміння природи прокурорського представництва, відповідно до яких такого роду представництво виступає як новий вид представництва і може бути охарактеризоване як офіційне [9, с. 4].

М.І. Мичко конкретизує представницьку діяльність прокурора і визначає її як правовідносини, в яких прокурор, реалізуючи визначені Конституцією України й законами України повноваження, здійснює в суді процесуальні дії з метою захисту інтересів громадянина [10, с. 10].

Аналіз діючого законодавства та погляди науковців дозволяють дійти висновку, що представництво прокурором інтересів громадянина має свої особливості, серед яких є те, що воно здійснюється на підставі Конституції України та Закону України «Про прокуратуру». Інші види представництва здійснюються на підставі доручення або за законом.

Доречно зазначити, що змінами до Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року, внесеними 12 липня 2001 року, було доповнено цей Закон новою статтею 36–1 «Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді». У частині 1 даної статті визначалось: «Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурором від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, визначених законом». Саме цей Закон вперше визначив поняття представництва прокурором у суді, яке здійснюється від імені держави.

Отже, прокурор – це особливий суб'єкт представництва в суді, його участь у цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному (з цивільним позовом) судочинстві і виконавчому провадженні зумовлена необхідністю виконання конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави, передбаченої законом, а саме: ст. 121 Конституції України, статтями 45, 297, 328, 368 ЦПК України, статтями 2, 18, 29, 91, 107, 111–15, 113, 115, 116 ГПК України, статтями 60, 185, 211, 236, 245, 258 КАС України, ст. 128 КПК України, статтями 7, 12, 19

Закону України «Про виконавче провадження», статтями 23, 24 Закону України «Про прокуратуру».

Закон України «Про прокуратуру» (ст. 23) від 14 жовтня 2014 року визначає чітку підставу представництва інтересів громадянина в суді – неспроможність самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність.

Приводом для представництва прокурора в суді є звернення до прокуратури фізичних осіб віком до 18 років (або їх законних представників), обмежено дієздатних або недієздатних осіб (їх піклувальників та опікунів), тобто прийняття особою рішення про необхідність її захисту з боку органів прокуратури.

Слід підкреслити, що важливим фактором забезпечення реалізації представницької функції прокуратури є визначення прокурором форм для представництва інтересів громадянина або держави в суді, вичерпний перелік яких передбачено чинним законодавством.

Отже, Закон України «Про прокуратуру» (ст. ст. 23, 24) визначає такі форми представництва: звернення до суду з позовами (заявами, поданнями); вступ у справу, порушену за позовами (заявами, поданнями) інших осіб, на будь-якому етапі розгляду; ініціювання перегляду судових рішень, у тому числі у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи; участь у розгляді справ; подання цивільного позову під час кримінального провадження; участь у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справі, в якій прокурором здійснювалося представництво інтересів громадянина.

Порівняємо діяльність органів прокуратури України поза кримінальною сферою з діяльністю аналогічних органів зарубіжних країн.

Так, прокурорські функції США виконує інститут атторнатури (від англ. attorney – довірений представник, який надає юридичні послуги довірителью). Федералізм обумовлює існування трьох самостійних ланок органів прокуратури: федеральної, прокуратури штату та місцевої. Кожна з них має свої особливості організації, компетенції і предметної юрисдикції, але організаційно всі вони належать до систем виконавчо-розпорядчих органів і представляють у суді федеральний уряд, уряд штату, їх установи. Посадові особи останніх у розгляді судами справ, пов'язаних з оскарженням їхніх рішень, дій, бездіяльності, участі не беруть. Прокуратура здійснює юридичне консультування уряду, бере участь як експерт у підзаконній нормотворчій діяльності, може вносити пропозиції щодо скасування незаконних рішень виконавчо-розпорядчих органів.

У Великій Британії інститут прокуратури взагалі відсутній. Функції правозаступництва виконують юридичні корпорації баристерів (термін «баристер» означає «допуск до судового бар'єра») і солісоторів (які пішли від судових стряпчих – аторнеїв), що є недержавними адвокатськими об'єднаннями. Баристери мають право представляти інтереси фізичних та юридичних осіб у судах апеляційної і касаційної інстанцій. Солісотори виконують функцію процесуального представництва в судах інтересів малозабезпечених категорій громадян. Безоплатна правова допомога надається за рахунок фонду юридичного товариства за принципом фінансового стану особи, права якої потребують судового захисту.

Прокурор у цивільному судочинстві Великої Британії виступає стороною в процесі, представляючи інтереси держави, а також окремих осіб, якщо вони (інтереси) мають публічний характер [11, с.с.166-167].

Порівнюючи діяльність прокурора вказаних країн та представницьку діяльність органів прокуратури нашої держави, слід зазначити, що функція представництва посилює правозахисний статус органів прокуратури України та гарантує захист інтересів громадянина або держави в суді.

Отже, представницька діяльність прокурора характеризується такими ознаками:

- по-перше, прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді від свого імені, тому що жодних доручень на ведення справи, на відміну іншого представництва, йому не потрібно;
- по-друге, представництво в суді має певне коло суб'єктів, які беруть участь у процесі з метою захисту своїх суб'єктивних прав та інтересів, охоронюваних законом; прокурор може представляти в суді інтереси громадянина або держави лише за наявності підстав, визначених у законі;
- по-третє, представник у справі діє в межах наданих йому повноважень, тобто він має право: а) вчиняти від імені особи, яку представляє, всі процесуальні дії, крім передачі справи до третейського суду; б) повністю чи частково відмовитися від позовних вимог; в) змінювати предмет або підставу позову; г) передавати повноваження іншій особі (передоручати); д) оскаржувати рішення суду; е) подавати виконавчі документи до виконання;
- по-четверте, представництво прокурора в цивільному процесі можливе в будь-якій справі й на всіх стадіях, починаючи з її порушення [12, с.с.92-93].

Таким чином, прокурор – особливий суб'єкт цивільного процесу, і його участь у цивільному судочинстві зумовлена необхідністю виконання функції представництва інте-

ресів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. Ця функція є конституційною й обов'язковою для виконання [13, с. 53].

Висновки. Аналізуючи положення ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» (від 14 жовтня 2014 року), слід звернути увагу на те, що цей Закон значно звужив перелік категорій громадян, які потребують правового захисту.

Зокрема, новий Закон України «Про прокуратуру» (на відміну від його попередньої редакції) одночасно конкретизував коло суб'єктів, які потребують відповідного захисту, залишивши лише такі категорії громадян: особи, які не досягли повноліття, недієздатні або обмежено дієздатні. Але цей Закон виключив можливість здійснювати представницьку функцію щодо захисту громадян похилого віку або малозабезпечених, які також цього потребують.

Водночас новий закон передбачає необхідність обґрунтування прокурором у суді наявності підстав представництва, і тільки виключно після їх підтвердження судом прокурор вправі його здійснювати. Тобто наявність таких підстав має бути підтверджена прокурором шляхом надання суду відповідних доказів. Проте в Законі не визначені форми й обсяг цих обґрунтувань, які були б достатніми для представництва (подання заяви, позову). Шляхами вирішення цих проблемних питань є внесення відповідних змін до Закону України «Про прокуратуру».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами і доповненнями) // ВВРУ. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про прокуратуру: Закон України в ред. від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Про прокуратуру: Закон України від 05 листопада 1991 року № 1789-XII (із змінами і доповненнями) // ВВРУ. – 1991. – № 53. – С. 793.
4. Фурса С. Теоретичні аспекти правового та процесуального становища прокурора в цивільному судочинстві // Право України. – 1998. – № 12. – С. 70.
5. Бичкова С.С. Цивільне процесуальне право України: Навч. посібн. /С.С. Бичкова. – К.: Атіка, 2006. – С. 62.
6. Руденко М., Глаговський В. Представництво прокуратурою інтересів громадянина і держави в суді (теоретичний і практичний аспекти) // Право України. – 1997. – № 11. – С. 63.
7. Давиденко Л.М. Функції прокуратури України згідно з новою Конституцією України / Л.М. Давиденко // Право України. – 1997. – № 6. – С. 43-44
8. Сапунков В. Представництво прокурора як процесуальний інститут // Вісник прокуратури. – 2002. – №6. – С. 67-72.
9. Руденко Н.В. Представительство прокуратуры в суде: украинский вариант / Н.В. Руденко // Законность. – 1998. – № 7. – С. 46-50; Руденко Н. В. Институт представительства прокуратуры как способ защиты интересов гражданина и государства / Н. В. Руденко // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 8. – С. 4;
10. Мичко М.І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: Автореф. дис. д-ра юрид.наук: 12.00.10 /Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого / М.І. Мичко. – Харків, 2001. – С. 10.
11. Грицаєнко Л.Р. Прокуратура в країнах Європи. –Київ Біноватор, 2006. –С.166–167.
12. Мітлиць О. Суть відмінності представницької функції прокуратури від іншого представництва у справі процесі /О.Мітлиць // Вісник прокуратури. – 2013. – №1. – С.92–93
13. Руденко М. Форми представництва прокурора в цивільному процесі /М. Руденко, Т.Дунас //Юридичний вісник України. – 2006. – № 46. – С.53.